

y enllà los estrems de la vila a calcun per a mantenir en sust a tothom» (d'un vigatà o ripollès?).

Al DAg. l'hi localitzen en el Berguedà (Bagà, Berga), Ripollès, Osona (Vic, St. Hilari, Oristà) i Cardener (St. Llorenç, Solsona). Pertot deu ser = fr. *ailleurs*, tot i les equivalències maldestres que li donen una part dels corresponents («allende», «alrededor»). En *AlcM* ho comprova la cita de dos passatges de *Scriptorium* de Ripoll, de context clar, i frases inequívocues com «dels peus só mullat, d'enjonre no» enviada pel corresponsal de Gombren. El mateix DAg. (s. v. *jondre*) reporta de les Guillerries «aquest camp és meu: el *jondre* és de N.» entenent «el resto, lo restante», però segurament no s'hauria hagut de tallar, sinó llegir *aljondre* 'ailleurs', 'altra banda', com adv.

En els Alts Pirineus es conserva fins avui la forma amb *ll*. Pol reporta de la Vall d'Aneu *allondra* «fuera de la casa» (p. 9), *enllonre* «por ahí» (p. 16), però sota aquesta doble inhàbil explicació hem d'entendre si fa no fa el fr. 'ailleurs', car *por ahí* és la disfressa del vulgar *poray* que usen en castellà vulgar com l'adverbi indefinit de lloc, de sentit quasi igual al del mot francès. Segons *AlcM* diuen *alõnre* a Senterada «en otras partes» («fa calor aquí i *allonre*»); i si el DAg., s. v. *enllonre*, atribueix a Andorra aquesta forma, amb la definició «enlloc» (que vol explicar per «en ningún sitio») és també per l'acostumat malentes del corresponsal (al qual donarien peu les frases indefinides com *si ho trobeu enlloc, doneu-m'ho*).

Es tracta doncs d'una supervivència, en el català muntanyenc, d'un adverbi que va existir en altres llengües romàniques veïnes. *Albondre* és encara occità, car Rayn. (II, 46) el cita en uns Estatuts de Montpeller de 1204, i amb una variant amb -s adverbial, *albondres* figura en el nostre *Castiagilós* (Appel, *Chr.*, 5.287). En castellà oriental arcaic tingué vida curta l'hapax *algodre* «aliubi» de les Glosses de Silos (§ 326), que MzPi. (*Orig.*, 309, 387) va explicar com a mera variant gràfica de *alyõdre* = *alondre*. I també degué existir en reto-romànic, car la forma *aliguonder* del baix-engad. antic, representació gràfica de *al-lũqndr*, s'ha d'interpretar com una lleu alteració d'*alũqndr* per influència d'*alt* ALTER.

És ben clar que en tot això tenim representants del ll. ALIUNDE 'd'un altre lloc, des d'altres bandes', dins el marc dels diversos adverbis-pronominals de lloc, que vaig aplegar en el DCEC I, 123b54 (s. v. *algumo*), ALIUBI, ALICUBI, ALIORSUM, etc. (cf. també *DECH*), pertanyents sobretot a l'asturià i al gallego-portuguès antic; quasi tots ells amb la mateixa -r- postònica secundària.

El fet de no haver-se apocopat -UNDE en -ón en català i occità és ja un indicatiu que l'epètesi d'una R final en aquesta forma ha de ser molt antiga. En gran part es pot tractar d'una mera repercussió de líquida que ja degué començar en aquesta mena de mots en el període tardà del llatí vulgar. El cas es repeteix en el cast. ant. *alguandre* 'algunes vegades, altre temps', de ALIQUANDO. Però, com desenrotllat i argumentat en les addicions al meu DCEC (IV, 905a41), el cas dels ad-

verbis en -*mientre* del castellà antic (amb correspondències rètiques, etc.), el cas del cast. *adrede/adredre*, i d'altres encara, mostra que es creà el sentiment d'un «-ER adverbial», fundat en els nombrosíssims adverbis llatins en -TER (*aliter*, *scienter*, *fortiter*, etc.), així com *interim*), i que aquest corrent degué ajudar poderosament a la naixença de la -R- secundària en els adverbis pronominals de lloc.

Resta, només, donar compte de la j del modern *enjondre* (*ajondre*), estrany al català medieval però avui general i ja documentada en el S. XVI. No pensem en un mer canvi fonètic de *l* en -j-, car si això és normal en castellà, res més estrany a la fonètica catalana; ací solament podria produir-se provocat per una dissimilació (cf. *gibrell* < *llibrell*) i en els fonemes d'*enjondre* ni *allondre* res hi ha que la justifiqués; si s'ha parlat d'algun brot en aquest sentit és només amb referència a Mallorca, i justament *enjondre* és només del cat. oriental muntanyenc, estrany a les Illes, als Alts Pirineus, al rossellonès antic, etc.⁴ Com ja he observat, en la frase citada de les Guillerries sembla haver-hi l'adv. en la forma *aljondre* = fr. *ailleurs*.

D'altra banda ja hem notat *enllonre* a les Valls d'Andorra i d'Aneu. En els adverbis de lloc, com aquest i com el fr. ant. *enjusque*, fr. mod. *jusque*, provinents de INDE-USQUE, és natural que es creés el sentiment de la presència inicial d'una preposició, a la manera de *allà/enllà/llà, ençà/deçà, enlloc/al lloc que...* cast. *adonde/en donde/donde*, etc.; sentiment que és el que fou causa que INDE-USQUE no vagi passar a **egnusque* (a diferència de VERECUNDIA > *vergogne*, ROTUNDIARE > *rogner*, INFUNDIARE > *enjonyar*, etc.); en una forma semblant ALIUNDE pogué en certs llocs i en certs períodes del llatí vulgar ser analitzat com AL-IUNDE com si fos al (*l*)loc (*tal*), o locucions tals com *al pas, al par, al fons, al temps, al camp, al mar*, etc., que han hagut d'existir en totes les èpoques de la història de la llengua.

Certament que concebem la síncope en les combinacions del tipus de *a lo* --- < AD ILLUM --- com un fet posterior al ll. vg., i no deixa de ser veritat, però en alguna mesura ho fem a tort, car combinacions com *al-menys* són comunes a totes les llengües romàniques (*au moins, al meno, al menos*, etc.): la fonètica de la pronúncia ultra-relaxada de les combinacions estereotipades i gramaticalitzades s'anticipa en totes les llengües del món, en bastants segles, als canvis normals en els altres elements lèxics; en un llenguatge descurat, combinacions com *al(o) patre* 'al pare' ja devien tenir una o a penes audible o muda del tot des dels principis de l'època visigòtico-merovingia.

En aquell temps AL-IUNDE(R)E ja degué ser canviat en *alõndre* (quasi *alõndre*) per part d'alguns, majorment per la gent més rústica que ja feia segles havia perdut el record d'ALI-US, i solament usava ALT-ER i els seus derivats i compostos, dels quals ALIUNDE quedava desconnectat. Altra gent no tan ineducada degué continuar pronunciant ALIUNDE, amb el sil·labeig antic. D'aquells sortí *aljondre*, d'aquests *allondre*; i la